

ANTWERPSCHE HANDJES

ADV N-Medelingen

DRIEMAANDELIJKS
EERSTE TRIMESTER 2024

Dit is het drieëntachtigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al haar aspecten zoals het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten, de publicaties en de huisvesting. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN | archief voor nationale bewegingen werkt rond het erfgoed van de Vlaamse beweging en andere nationale bewegingen in Europa. De kernopdracht van het ADVN is het verzamelen, bewaren, onderzoeken en toegankelijk maken van dit erfgoed.

Cover: De eerste koekendoos die voor de Antwerpse Handjes werd ontworpen in 1934. (Collectie MAS)

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Bijdragen

Winne Gobyen,
Sophie Gyselincx, Ann Mares,
Dirk Rochtus, Rita Verelst

Digitale beeldbewerking & beeldredactie

Ann Van Gastel

Fotografie

Peter Maes & Guido De Cock

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselincx

Administratie

Marleen Deridder

Druk

Graphius – New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Rochtus
Lange Leemstraat 26, 2018 Antwerpen

Alle bijdragen komen tot stand in samenwerking met de Wetenschappelijke Raad van het ADVN
Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2024 Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen 1
[T] +32 [0]3-225 18 37

[E] info@advn.be

[W] www.adv.n.be

bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB

ondernemingsnummer: 0431.020.884

RPR Antwerpen

Giften vanaf 40 euro komen in aanmerking voor een attest voor belastingvermindering.

 www.facebook.com/ADVN_vzw

Met de steun van de Vlaamse overheid

Vlaanderen
verbeelding werkt

Erkenningsnr. P3A8177

EEN ZOETE VERJAARDAG

Het robijnen verjaardagjaar – ADVN bestaat in 2024 40 jaar – startte alvast pittig voor onze organisatie. Eind januari werd de vernieuwde *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, nu online en in boekversie, aan het publiek voorgesteld. Maar veel tijd om te bekomen van de intense voorbereiding of om op lauweren te rusten was er niet, want ADVN had toegezegd om op vraag van Antwerpen Koekenstad in februari al een tentoonstelling te openen over een uitvinder van een koekje. Opnieuw was het alle hens aan dek en zowat twee weken later volgde inderdaad de openstelling van *Jos Hakker, verzetsstrijder en uitvinder van het Antwerps Handje*.

Bij de realisatie van beide activiteiten werd door de medewerkers een krachttoer geleverd en in beide gevallen mogen we dankbaar genieten van veel weerklank bij het publiek. Allebei de initiatieven bogen ook op een vruchtbare samenwerking met vele collega's. In het geval van de encyclopedie gaat het om een uniek project waarbij meer dan 400 auteurs, reviewers en redacteurs betrokken waren. Voor de tentoonstelling zorgden collega's van vooral Kazerne Dossin en het MAS voor ondersteuning. Terwijl deze tekst tot stand komt, loopt de 500ste bezoeker de expo binnen, samen met de 501ste.

De tentoonstelling kwam er op vraag van Antwerpen Koekenstad. Deze vzw ontfermt zich over de geschiedenis van de zoetigheden in Antwerpen. Met de fabrieken van Parein, De Beukelaer, Biscuits Phoenix, Meurisse en Martougin had Antwerpen in het interbellum de grootste concentratie koeken-, chocolade- en confiserieproductie van België. Na gasttentoonstellingen in andere erfgoedhuizen, onder meer in het Letterenhuis, dat gevestigd is in de vroegere gebouwen van De Beukelaer, werd ADVN aangezocht om een expo te verzorgen over de man achter het Antwerps Handje.

Het verhaal van Jos Hakker leest als een roman: weeshuis, ingeweken Nederlander, Antwerpse bakker, Joodse afkomst, weduenaar, gevangen genomen, Kazerne Dossin, ontsnapt door uit de trein te springen, verzetsstrijder, journalist, vrijdenker/humanist, socialist, politicus en winnaar van een koekjeswedstrijd met het Antwerps Handje. En dat allemaal in één mensenleven, dat gelukkig goed afloopt, zodat we zijn getuigenis kunnen blijven delen.

De tentoonstelling is nog te bezoeken op alle weekdays tot 26 april. Op Erfgoeddag, zondag 21 april, is de expo eveneens toegankelijk en wordt aangeknoopt bij het thema van de Erfgoeddag, 'Thuis'. We hopen u dan te mogen verwelkomen in ons 'huis'. [Ann Mares]

Bezoekers 500 en 501 van de expo: Linda Biesmans & Lieve Van Looveren.

JOS HAKKER EN DE ANTWERPSE HANDJES

Het verhaal van een koekje en zijn uitvinder

De *crème de la crème* van de Antwerpse zoetigheden zijn ongetwijfeld de 'Antwerpse Handjes'. Het dessertkoekje groeide uit tot het populairste toeristische streekproduct van de stad. Toch was er tot voor kort maar weinig geweten over de maker van deze koekjes. Het was bakker Jos Hakker, een ingeweken Joodse Amsterdammer, die deze specialiteit bedacht in 1934. Zijn levensverhaal is nauw verweven met de Tweede Wereldoorlog. Hij werd namelijk in 1942 opgepakt door de Duitse bezetter om gedeporteerd te worden naar Auschwitz-Birkenau. Hakker wist gelukkig te ontsnappen, sloot zich aan bij het verzet en overleefde de oorlog. Samen met zijn zoon maakte hij van de Antwerpse Handjes een wereldberoemd succes.

Hoe het begon

Jos Hakker werd geboren op 28 mei 1887 in Amsterdam en werd na het overlijden van zijn vader in 1889 samen met zijn twee broers

ondergebracht in een Joods jongensweeshuis. Hij kreeg er een opleiding tot pastei- en banketbakker. Toen zijn studie was afgerond, verliet hij het weeshuis en ging hij korte tijd opnieuw bij zijn moeder wonen. Op zoek naar werk verhuisde Jos in 1909 naar de Terliststraat in Antwerpen om te gaan helpen in de Joodse bakkerij van Simon Simons, een ver familielid. Niet veel later overleed de eigenaar van de bakkerij en trok hij in bij diens weduwe Paula Kahn, die in 1911 officieel zijn schoonmoeder zou worden. Hij viel

als een blok voor haar dochter Rachel Simons, die – toen nog woonachtig in Den Haag – een bezoekje bracht aan Antwerpen. Het koppel trouwde in Antwerpen en kreeg een zoon: Simon Hakker, geboren op 7 september 1912. Tijdens de Eerste Wereldoorlog, in 1915, verhuisden Rachel Simons en haar zoon tijdelijk naar Den Haag. Een jaar later vervoegde Jos zijn gezin. Hij ging in dienst bij de Landweër, het Nederlandse reserveleger van vrijwilligers en dienstplichtigen die vooral bewakingsopdrachten

Links: De drie broers Hakker in het Joods jongensweeshuis in Amsterdam. Vlnr: Abraham, Jos en Hartog, ca. 1900. [Collectie familie Hakker]

Rechts: De gevel van de bakkerij in de Provinciëstraat nr. 179 in Antwerpen, jaren dertig. [Collectie familie Hakker]

Jos Hakker en Rachel Simons, jaren dertig. [Collectie familie Hakker]

uitvoerden. Tot in 1918 maakte Jos deel uit van het Nederlandse leger. Na de oorlog keerde het gezin terug naar Antwerpen.

Tijdens de jaren dertig openden Jos en zijn vrouw Rachel in de Provinciestraat een eigen bakkerij: 'Hollandsche Banketbakkerij J. Hakker - Simons'. In die levendige buurt

waren zij niet de enige bakker, de straat alleen al telde drie koosjere bakkers. Hoewel Jos en Rachel beiden Joods waren, stond hun bakkerij niet onder het toezicht van een rabbijn. Hun cliënteel was overwegend niet-Joods. Jos voorzag in Belgische-Nederlandse specialiteiten zoals chocolade, speculaas, kruidnoten of marsepein bij

Sinterklaas en speciaal gebak bij Kerstmis. Er volgden gouden jaren. Naast de bakkerij boden Jos en Rachel ook diverse traiteurdiensten aan. Ze leverden diners aan huis, verzorgden recepties en cocktail party's en waren vele jaren een van de cateraars voor het Antwerpse stadhuis. Na de oorlog verzorgde Jos het gastronomische buffet bij het bezoek van koning Boudewijn aan de stad.

Hoewel Jos Hakker geïntegreerd was in de Belgische samenleving, hield hij vast aan zijn Nederlandse afkomst. Hij nam het Antwerpse dialect niet over en sprak uitsluitend "Nederlands Nederlands". Zijn zoon Simon ging, zoals de meerderheid van de Joodse kinderen, naar het officieel onderwijs.

Naast zijn beroep als bakker toonde Jos Hakker veel interesse in de politiek. Hij was een vrijzinnig en socialistisch geïnspireerd man. Zijn sociale beleving en empathie voor de arbeidersbevolking uitte zich in zijn engagement voor de lokale afdeling van de Belgische Werkliedenpartij - BWP. In 1912 werd hij door Lodewijk Rombaut

Onder: Ontwerptekening voor een vlag van de Belgische Werklieden Partij (BWP), s.d. [FelixArchief, 12#1822]

Rechts: 1-mei optocht in 1954 met de leden van de zesde en zevende wijk. Jos Hakker loopt mee in de stoet vooraan. [FelixArchief, PEO#2334]

Links: De winnaar van de nieuwe Antwerpse specialiteit: het Antwerps Handje. Jos Hakker, zoon Simon en Rachel Simons, 1934. [Collectie familie Hakker]

Onder: Het ontwerp van de nieuwe geschenkdoo, 1934. [Collectie MAS]

De geboorte van een koekje

In 1934 schreef de Antwerpse Meesterbanketbakkersvereniging op vraag en idee van Jos Hakker een wedstrijd uit op zoek naar een nieuwe Antwerpse specialiteit waar zowel de Sinjoren als de toeristen interesse voor zouden hebben. In totaal namen 43 leden van de beroepsvereniging deel aan de wedstrijd, waaronder Hakker. De inzendingen werden tentoongesteld in feestzaal 'De Harmonie', zodat het publiek de gelegenheid kreeg de verschillende ontwerpen te bewonderen. Niet minder dan zes deelnemers hadden het idee

gehad een dessertkoekje in de vorm van een

handje te creëren. Twee ontwerpen hadden ongeveer de nu bekende vorm. Het was uiteindelijk de smaak van het koekje die de jury ervan overtuigde om Jos Hakker aan te duiden als laureaat. De winnaar werd verplicht zijn recept aan alle wedstrijddeelnemers door te geven. Op zaterdag 15 december 1934 werd het Antwerps Handje officieel gelanceerd en brachten de meesterbanketbakkers het koekje met het recept van Jos Hakker op de markt. Ook voor de koekjesdoo werd een prijskamp uitgeschreven. Met enige vertraging kwam de nieuwe geschenkdoo op de markt. Het toonde naast de typische vorm van de hand ook een reeks bekende gezichten van Antwerpen.

(1880-1947) gevraagd om deel uit te maken van het partijbestuur van de 6de en 7de wijk (de straten rond het Centraal Station, ook dan gekend als 'Joodse buurt'). Zes jaar later werd hij de tweede voorzitter van deze afdeling. Hij woonde talrijke partijvergaderingen bij, had een vlotte pen en publiceerde veelvuldig in het socialistische dagblad de *Volksgazet*. Hij nam plichtsgetroouw deel aan de 1 mei-vieringen en bouwde goede relaties op met heel wat Antwerpse politici, waaronder burgemeester Camille Huysmans en Lode Craeybeckx. In 1945 werd Jos Hakker de opvolger van Jef Noydens, de eerste voorzitter van de 6de en 7de wijk van de inmiddels omgevormde Belgische Socialistische Partij – BSP. Bij zijn dood werd hij in de krant herinnerd als een *“energieke militant voor het Antwerpse socialistische idee”*.

Al eeuwenlang is de hand hét symbool van de stad Antwerpen. Zo maakt de hand onderdeel uit van het Antwerps wapenschild. Zij werd voor het eerst afgebeeld op de stadszegel van 1239. Daarop staat de Antwerpse burcht met torens, waaraan vaandels wapperen

met daarop handjes. De hand staat hier symbool voor de vrijheid. De vrijheid van een stad met eigen stadsrechten en eigen rechtspraak. De hand verwijst echter ook naar de 15de eeuwse legende van de reus Antigoon en de Romeinse held Brabo. Antigoon eiste van alle op de Schelde varende schippers een zware tol, wie niet kon of weigerde te betalen werd de hand afgehakt. Brabo ging de strijd aan met Antigoon, hakte de reus zijn hand af en gooide die in de Schelde. Dat 'hand-werpen' werd meteen de verklaring voor de naam van de stad.

Eén van de 35.000 Antwerpse Joden

Toen in mei 1940 de oorlog uitbrak, maakte Jos Hakker zich aanvankelijk geen grote zorgen. Hij liet zichzelf en zijn familie in het Jodenregister inschrijven, zoals verplicht was door de anti-Joodse verordening van 28 oktober

1940. Ook toen het dragen van de Jodenster werd opgelegd bleef Jos Hakker relatief rustig. Hij ervaaarde het wel als bijzonder stigmatiserend en schreef er later over: *“Hoewel mijn familie nooit als Joden geleefd heeft en de meeste mensen zelfs onze Joodsche afkomst niet vermoedden, waren wij toch verplicht de ster te dragen met al de nadeelen hieraan verbonden. Persoonlijk droeg ik deze ster bijna nooit.”* Zijn zoon Simon daarentegen vluchtte aan het begin van de oorlog samen met zijn verloofde Phyllis Wach, een jonge vrouw uit een traditioneel Joods orthodox gezin, en haar ouders Wolf Wach en Peggy Rozenzweig naar Frankrijk. In de synagoge van Lyon trouwden Simon en Phyllis op 26 februari 1941. Enkele weken na hun bruiloft keerde het jonge echtpaar terug naar Antwerpen

JODENREGISTER

3561

Naam: **HAKKER**

Voornamen: **Jozef**

Geboorten to: **Amsterdam**, den **30 Mei 1887**

Beroep: **Bankbediener**, Nationaliteit: **Nederlandsche**

Durgerstand: **man van Rachel Simon**

geboren te: **Den Haag (Ned)**, den **11 October 1874**

zoon (dochter) van **Joanna**

geboren te: **Amsterdam**, den _____

en van **Frankl Flak**

geboren te: **Amsterdam**, den **28 Januari 1876**

klein van _____

geboren te _____, den _____

en van _____

geboren te _____, den _____

van **Joseph Elias**

geboren te **Amsterdam**, den _____

en van **Elizabeth Spijers**

geboren te **Amsterdam**, den _____

Godsdienst: **geen.**

(zie keerzijde)

Boven: De steekkaart van Jos Hakker en zijn echtgenote, bewaard in het Jodenregister, 1940. [Joods Museum van België]

Hiernaast: Simon Hakker, Phyllis Wach en hun eerste dochter Rachel in het vluchtelingenkamp in Zwitserland, 1943. [Collectie familie Hakker]

om Simons' ouders te bezoeken. Simon – die zelf al geregistreerd was door zijn vader – ging nu ook zijn vrouw, Phyllis, inschrijven in het Jodenregister van Antwerpen. Een jaar later – in augustus 1942 – ondernam het jonge koppel op aandringen van de ouders Hakker een nieuwe vlucht poging, omdat Phyllis zwanger was. Samen met drie Joodse kinderen die ze uit de buurt meenamen, konden ze vijf dagen later de Zwitserse grens bereiken. Daar verbleven ze tot aan het einde van de oorlog onder meer in het vluchtelingenkamp Beau-Site in Clarens vlakbij Montreux. Op 11 oktober 1942 werd Phyllis' vader gearresteerd in Lyon. Hij werd op 2 maart 1943 met transport 51 gedeporteerd van Drancy naar het concentratie- en vernietigingskamp Majdanek in Polen. Hij overleefde de oorlog niet. Phyllis' moeder bleef in Lyon tot haar repatriëring naar België in mei 1945.

Gaandeweg drong bij Jos Hakker de ernst van de situatie door. Toen hij in de nacht van 15 op 16 augustus 1942 getuige was van de eerste grote razzia in Antwerpen, werd het hem duidelijk dat het gevaar steeds groter werd. Ook de waarschuwing van een vroegere klasgenoot van zijn zoon in september 1942: "ik kom als vriend – want ge zult weten dat ik tot de Gestapo behoort. Ik wensch niet dat gij het lot der anderen deelt. Maak dat ge wegkomt", deed hem beseffen dat de situatie urgent was. Rachel, de vrouw van Jos Hakker, was reeds ernstig ziek voor de oorlog. Het was één van de redenen waarom vluchten met het gezin haast onmogelijk was. Toen de situatie van Rachel in 1942 verslechterde, werd ze opgenomen in het Sint-Erasmusziekenhuis in Borgerhout. Ze besefte maar al te goed dat vluchten geen optie was voor haar. Ze drong aan bij haar echtgenoot om net zoals hun zoon Antwerpen zo snel mogelijk te verlaten. Rachel stierf op 29 oktober 1942 en Jos Hakker besliste ogenblikkelijk clandestien naar het neutrale Zwitserland te reizen, waar zijn zoon en diens verloofde sinds kort verbleven. Wat hij niet wist, was dat zijn contactpersonen of passeurs collaborateurs waren

Lieve Jo. 1941
 Ik voel me 100% verlicht
 want ben ergens naar toe
 geweest, en dat heeft
 mij o zo goed gedaan,
 dus daar ben ik blij mee
 en al ik van nacht wel
 kunnen slapen, en het
 ging heel makkelijk,
 doe de groeten aan al
 de zusjes en al de
 kennissen, en voor jou en
 dikke kus Je Rachel.

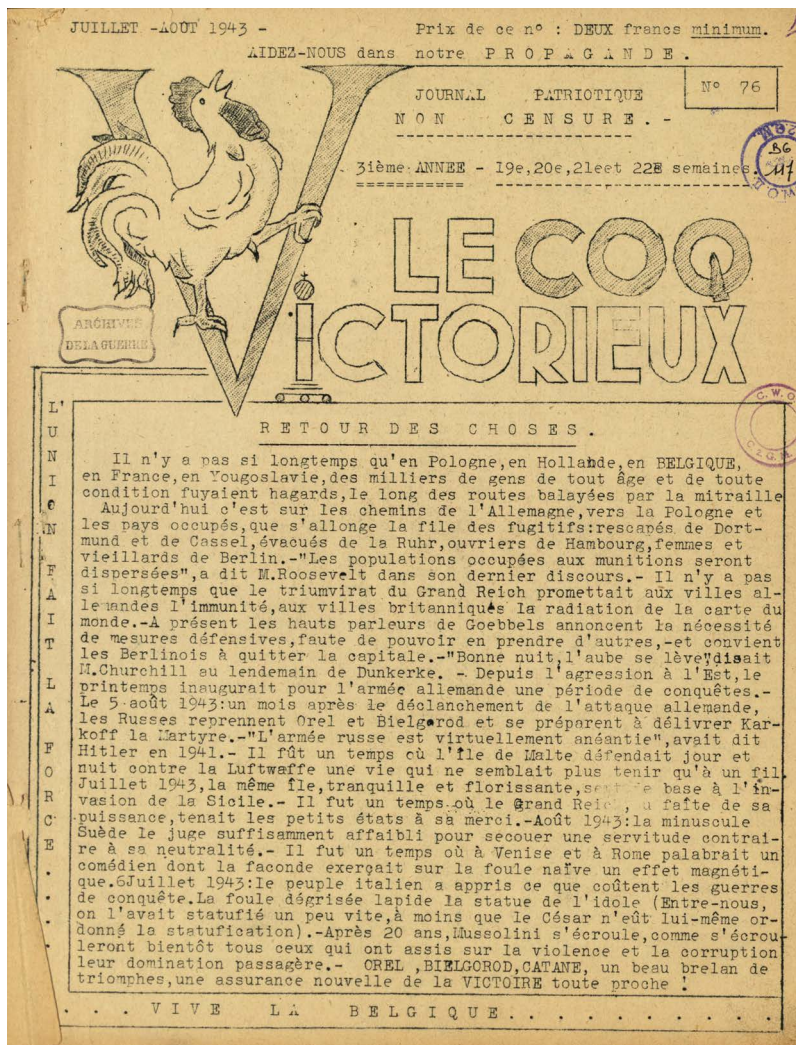
Een handgeschreven kaartje van Rachel Simons uit het ziekenhuis: "Lieve Jo. Ik voel mij 100% verlicht want ben ergens naar toe geweest en dat heeft mij o zo goed gedaan, dus daar ben ik blij mee. Nu zal ik vannacht wel kunnen slapen en het ging heel gemakkelijk. Doe de groeten aan al de zusjes en al de kennissen en voor jou een dikke kus. Je Rachel.", 1941. [Collectie familie Hakker]

van het Devisenschutzkommando. Bijgevolg betaalde Jos Hakker 45.000 Belgische frank voor een reis waarbij hij onmiddellijk werd verraden en gearresteerd. Na twee weken opluiking in de gevangenis van de Begijnenstraat in Antwerpen werd hij op 13 november naar de Dossinkazerne gevoerd.

Op 15 januari 1943 vertrok vanuit de Dossinkazerne transport XVIII samen met transport XIX. Dit was het eerste konvooi sinds de aankomst van Jos Hakker en het eerste konvooi van het jaar 1943. Geregistreerd als nummer 247 bevond Jos zich aan boord van de deportatietrein richting Auschwitz-Birkenau, samen

Jos Hakker, nr. 247 op de transportlijst Mechelen-Auschwitz, Transport XVIII, 1943. [Algemeen Rijksarchief, Dienst Archief Oorlogsslachtoffers]

XVIII. TRANSPORT.						
✓	234.	Weinling Stephan	29. 8.72 Krakau	stl.	H Kaufmann.	✓
✓	235.	Weinling Irena	15. 1.03 Krakau	stl.	F Dr. Philosophie.	✓
✓	236.	Keane Elias	26. 2.00 Bobowa	stl.	H Ohne.	✓
✓	237.	Misen Josef	5. 5.34 Antwerpen	stl.	G Schüler.	✓
✓	238.	Langsam Bertha	10. 2.94 Grybuz	stl.	F Schneiderin.	✓
		SUDWARTS				
✓	239.	Bladins Mindia	21. 2.24 Bobowa	stl.	F Schneiderin.	✓
		SUDWARTS				
✓	240.	Bladins Bertha	28. 3.27 Bobowa	stl.	F Schülerin.	✓
✓	241.	Classner Robert	29.11.37 Antwerpen	stl.	G Ohne.	✓
		WONGROWITZ				
✓	242.	Wongrowitz Manuel DEANARD	17. 5. 39 onbekent ungef. 7. J. BERLIN	stl.	G Schüler.	✓
✓	243.	Wongrowitz Michael	1. 4. 40 onbekent ungef. 3 J. Antwerpen	stl.	G ohne.	✓
✓	244.	Stoofpeter Henrik	18. 7.23 Borgerhout	stl.	H Hotelangestalter.	✓
✓	245.	Elsas Salomon	17. 3.03 Amsterdam	stl.	H Metzger.	✓
X	246.	Hermano-Rodrigues de Esthar	20. 4.30 Amsterdam	stl.	F Hausfrau.	✓
✓	247.	Hakker Joseph	23. 5.27 Amsterdam	stl.	H Fonditor.	✓

met 1.623 andere mensen. In totaal kwamen 1.557 gedeporteerden op hun bestemming aan. 67 van hen konden uit de derde klasse-wagon ontsnappen, zo ook Jos Hakker. Hij slaagde erin uit de trein te springen ter hoogte van Boutersem, voorbij Leuven. Van de 67 ontsnapten konden 40 gevangenen uit de handen van de nazi's blijven, alsook Jos. Zij ontsnapten definitief aan deportatie. Jos Hakker zou de volgende jaren doorbrengen in Wallonië. Het woord *évadé* [ontsnapt] werd na de oorlog toegevoegd achter zijn naam op de deportatielijst. Na zijn ontsnapping werd Jos Hakker geholpen door het 'Front

en nauwkeurig schreef over het gevangenschap in de kazerne. In zijn geschriften documenteerde hij alles wat hij gezien en meegemaakt had. Niet alleen wat zich afspeelde in de Dossinkazerne, maar ook wat daaraan voorafging. Hij schreef over de Antwerpse pogrom van april 1941, de razzia van 15 op 16 augustus 1942, de woekerprijzen om een *passeur* te betalen, het verraad, de arrestatie, de gevangenis in de Begijnenstraat, zijn zelfmoordpoging in de gevangenis en het overbrengen naar de Dossinkazerne. Hij schetste tot in detail het leven in de kazerne: van het treintransport van Mechelen naar Antwerpen,

In het verzetsblad *Le Coq Victorieux* publiceert Jos Hakker vanaf juli 1943 een reeks artikels onder de titel *La Mysterieuse Caserne Dossin à Malines. J'ai vu* [CegeSoma]

Wallon' of het 'Onafhankelijkheidsfront' en sloot hij zich aan bij het Luikse verzet. Hij stuurde een kaartje naar zijn medegedetineerde Petrus Bolotine. Deze was een gemengd gehuwde Belgisch-Joodse ingenieur die toen nog steeds opgesloten zat in de Dossinkazerne. Bolotine had Hakker in de Dossinkazerne wat geld bezorgd om hem te helpen bij zijn vlucht. Jos Hakker tekende de postkaart met de naam en het adres: "*Jos. De Springer, rue de la Liberté, Liège*". Onder de codenamen *Rebelle-Vengeur-Reserviste* schreef Jos Hakker zijn eerste teksten voor het Luikse sluikblad *Le Coq Victorieux*. Tussen juli 1943 en januari 1944 publiceerde hij in deze verzetskrant verscheidene artikels over zijn wedervaren in de Dossinkazerne. De artikels vormden de basis voor zijn eerste boekje dat hij onmiddellijk na de oorlog publiceerde, in september 1944. Jos Hakkers publicatie *De Geheimzinnige Kazerne Dossin - Deportatiekamp der Joden* verscheen in drie talen: Nederlands, Frans en Engels. Een jaar later, in 1945 verscheen eveneens van zijn hand *De heldenstrijd der maquis*, een verslag over de verzetsbeweging met kopieën van zijn lidmaatschapskaarten van de Armée de la Libération en het Onafhankelijkheidsfront.

Jos Hakkers publicatie over de Dossinkazerne is één van de zeldzame getuigenverslagen over het verzamelkamp. Hij was na de oorlog een van de eersten die zo uitgebreid

over het quarantaine-bad in de Rigasstraat tegen de bestrijding van luizen en ander ongedierte tot aan de overbrenging in verhuishagens opnieuw naar de kazerne in Mechelen. Jos Hakker werd als het ware de kroniekschrijver van het kamp.

Vrij snel na de bevrijding keerde Jos vanuit Wallonië terug naar Antwerpen. Zijn zoon Simon, zijn schoondochter Phyllis en de twee kleindochters Rachel en Joyce, die intussen in Zwitserland werden geboren, keerden pas terug in de zomer van 1945. Vader en zoon heropenden op 17 september 1945 hun banketbakkerij in de Provinciestraat en moesten helemaal van nul heropstarten omdat alles uit de banketbakkerij verdwenen was. De bakkerszaak zou blijven bestaan tot 1970. Intussen zijn er in de familie Hakker geen bakkers meer.

De toekomst van de Antwerpse Handjes

Na de oorlog waren de Antwerpse banketbakkers bezorgd over de opkomende industrialisering. Ze wilden de kwaliteit van het ambacht van de banketbakker vrijwaren. Zes bakkers van de Antwerpse afdeling van de Koninklijke Vereniging van Meesterbanketbakkers van België beslisten daarom in augustus 1956 om het Antwerps Handje te beschermen en opnieuw in de markt te zetten. Ze brevetteerden het recept van bloem, suiker, boter, eieren

en amandelen, alsook de vorm, de benaming en de verpakking. Alleen Antwerpse bakkers die een licentie betaalden en aan strikte voorwaarden voldeden, mochten vanaf dan het koekje maken en/of verkopen. De volgende decenia evolueerde de vorm van het Handje: deze werd wat strakker en smaller. De amandelschilfers werden beperkt tot de pols. Ook de dozen ondergingen enkele metamorfoses.

De Antwerpse Handjes in chocolade kwamen voor het eerst op de markt in 1936. Deze handjes werden gegoten in een metalen vorm met de indruk 'Antwerpsche Handjes'. Initieel werden ze vervaardigd in volle chocolade of *caraque*. In mei 1968 nam men voor het eerst het initiatief om het Handje te vullen met praliné. Nadien kwam de vulling van marsepein doordrenkt met Elixir d'Anvers. In 2006 werd de aanvraag ingediend om de Antwerpse Handjes te laten erkennen als Vlaams streekproduct. Die erkenning kwam er in mei van datzelfde jaar.

Tussen herdenking en herinnering

De populaire Antwerpse Handjes werden steeds meer beschouwd als een stukje erfgoed van Antwerpen, maar de geschiedenis van het koekje en zijn uitvinder was niet erg bekend bij het grote publiek. In 2017 kwam daar op initiatief van Veerle Vanden Daelen, conservator van Kazerne Dos-

Leerlingen van de bakkersopleiding INCOPA (nu PIVA) bakken Antwerpse Handjes op de Meir en delen ze gratis uit, 20-23 oktober 1956. [Provinciaal Instituut PIVA]

In 1946 komt er een nieuwe koekendoos voor de Antwerpse Handjes op de markt. [Collectie MAS]

Opa Jos met zijn twee kleindochters Rachel en Joyce. [Collectie familie Hakker]

sin, verandering in. Zij vond dat het hoog tijd werd dat de link gelegd werd tussen de kroniekschrijver van Dossin en de ontwerper van de

Antwerpse Handjes. En zo werd het verhaal voor de eerste keer onder de

kleindochter, Rachel Hakker, wordt een archiefcollectie, inclusief een video-getuigenis, bewaard in het archief van het museum. In 2018 publiceerden Veerle Vanden Daelen, Leen Beyers en Sophie De Ruysser het artikel 'Pleidooi voor meerstemmigheid – Antwerpse Handjes en Jodenvervolging' in het tijdschrift *Volkskunde*. Jos Hakkers verhaal kwam eveneens uitgebreid aan bod in een artikel van Veerle Vanden Daelen 'Living together in the 'Yidishe Gas': The case of Antwerp' dat verscheen in *Journal of Genocide Research* (2019). In 2019, 75 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog, bracht de stad Antwerpen een speciale 'bevrijdingseditie' uit van de Antwerpse Handjes. In de koekendoos werd in vier talen het levensverhaal van Jos Hakker gestopt.

publieke aandacht gebracht op zondag 15 januari 2017, exact 74 jaar nadat Jos uit de deportatietrein sprong. De jongste kleindochter van Jos Hakker, Joyce, sprak die dag tijdens een ochtendvertelling in het Kazerne Dossin museum samen met conservator Veerle Vanden Daelen voor het eerst publiekelijk over haar grootvader. Vanaf dat moment kwam dit uitzonderlijke en bemoedigende verhaal en het onderzoek ernaar meer onder de aandacht en werd het ook in de media opgepikt. Op 3 oktober 2018 werd in het Kazerne Dossin museum een vitrine ingehuldigd die gewijd was aan het verhaal van Jos Hakker. Kleindochter Joyce schonk onder meer bakvormen, tafellakens, foto's en postkaarten aan Kazerne Dossin. Ook van de oudste

Zijn kleindochters Joyce en Rachel Hakker houden vandaag nog steeds op verschillende manieren de herinnering aan hun vader en grootvader warm. Voor beiden was en is het o-zo-populaire koekje nog steeds dé rode draad in hun leven. Twee generaties lang draaide alles immers rond het bakken, het verkopen en het promoten van het Antwerps Handje. Vandaag is de bakkerij niet meer, maar doen beide zussen er wel alles aan om de geschiedenis van het koekje en zijn

Boven: In november 2023, wordt een struikelsteen gemetseld in het voetpad ter hoogte van de voormalige bakkerij, Provinciestraat nr. 179.

Rechts: Patisserie Hakker-Simons, jaren zestig. [Collectie familie Hakker]

In oktober 2018 wordt in het Museum Kazerne Dossin een vitrine ingehuldigd, gewijd aan het oorlogsverhaal van de familie Hakker. [Museum Kazerne Dossin]

uitvinder zoveel mogelijk te verspreiden en in leven te houden. Joyce en Rachel koesteren elk op hun eigen manier hun herinneringen en verhalen over vroeger en realiseerden diverse initiatieven. Joyce schreef de herinneringen aan haar vader neer in een kinderboek en publiceerde in 2020 *Een handje voor jou papa, Simon Hakker de 'koekjesbakker'*. Het werd een verzameling kortverhaaltjes vol jeugdsentiment geschreven als een eerbetoon aan haar vader. Eveneens in 2020 zorgde Antwerpen Koekenstad in samenwerking met de familie Hakker voor een herdenkingsplaat op de voormalige gevel van de bakkerij. Op het pand in de Provinciestraat nummer 179 staat te lezen: *"Dit huis was van 1912 tot 1970 de bakkerij van Jos Hakker (1887-1967) – Uitvinder van het Antwerps Handje – Verzetsstrijder WOII"*. Drie jaar later, in november 2023, werd voor de tweede maal het verhaal van Jos Hakker zichtbaar gemaakt in het straatbeeld. Op vraag van Rachel werd een struikelsteen geplaatst in de Provinciestraat ter hoogte van de voormalige bakkerij. Op de koperen gedenksteen staat geschreven: *"Hier woonde Joseph Jonas Hakker – geboren 1887 – verzetsstrijder 'Front Wallon – A.L.C.' – gearresteerd 30-10-1942 – gedeporteerd 15-01-1943 uit Kazerne Dossin – ontstapt Boutersem – ondergedoken Luik – bevrijd"*. Zijn struikelsteen in het voetpad vertelt deels zijn levensverhaal en herdenkt tegelijkertijd de vele (Joodse) slachtoffers van het naziregime. [Veerle Vanden Daelen, Leen Beyers & Sophie Gyselinck]

Bronnen bij deze bijdrage:

V. Vanden Daelen, Living together in the "Yidische Gas": The case of Antwerp, in: *Journal of Genocide Research*, vol. 21, 2019, nr. 3 (<https://doi.org/10.1080/14623528.2019.1632022>); V. Vanden Daelen & L. Schram, *Jos Hakker, de uitvinder van de "Antwerpse handjes" gedeporteerd uit de Dossinkazerne* (<https://kazernedossin.memorial/biografie/joseph-hakker>); Joyce Bloch-Hakker vertelde in ons museum het verhaal van haar grootvader Jos Hakker. (Facebookpost: <https://www.facebook.com/watch/?v=1360915237313841>); Terugblik op de inhuldiging van twee nieuwe vitrines in Kazerne Dossin (<https://kazernedossin.memorial/terugblik-op-de-inhuldiging-van-twee-nieuwe-vitrines-in-kazerne-dossin>); V. Vanden Daelen, L. Beyers & S. De Ruysser, Pleidooi voor meerstemmigheid – Antwerpse Handjes en Jodenvervolgung, in: *Volkskunde – Tijdschrift over de cultuur van het dagelijks leven*, jg. 119, 2018, nr. 3, pp. 397-416; *Antwerps handjes, Brabo en Jodenvervolgung*, (<https://mas.be/nl/content/antwerpse-handjes-brabo-en-jodenvervolgung>); Expo (2023) *Antwerpen à la carte* (tot einde 2026) (<https://mas.be/nl/content/antwerpen-%C3%A0-la-carte>); Expo (2023) *Stad in Oorlog. Antwerpen, 1940-1945* (<https://mas.be/nl/stadinoorlog>); *Uitvinder van de Antwerpse Handjes werd vervolgd tijdens WOII*, (<https://www.antwerpenherdenkt.be/oorlogsgetuigen/jos-hakker-uitvinder-van-de-antwerpse-handjes-werd-vervolgd-tijdens-wo-ii>); I. Schoups, B. Ceulemans & P. De Lombaerde, *Antwerpse Handjes - Antwerp Hands - Mains d'Anvers*, Berchem, 2020.

Expo

'Jos Hakker. Verzetsstrijder en uitvinder van het Antwerps Handje'

De expo is tot 26 april gratis te bezoeken in het ADVN

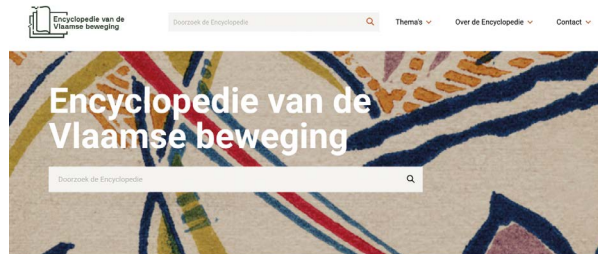
Openingsuren van de expo:

Elke weekdag - van 9 tot 16u

Op Erfgoeddag - zondag 21 april - van 10 tot 17u

LANCERING VAN DE DIGITALE ENCYCLOPEDIË VAN DE VLAAMSE BEWEGING

Op 29 januari was het eindelijk zover. Na vijf jaar hard werken ging de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* online. De lancering vond plaats in het Vlaams Parlement en werd bijgewoond door minister-president Jan Jambon. Directeur van het ADVN Ann Mares bedankte uitvoerig alle betrokkenen bij het project, waaronder de vele institutionele partners en de meer dan 400 auteurs en reviewers. Uitgever Pieter De Messemaeker presenteerde daarop de bij Lannoo verschenen begeleidende boekpublicatie *Encyclopedie van de Vlaamse beweging - De Synthese*. Een eerste exemplaar van dit 680 pagina's tellende naslagwerk werd overhandigd aan Jan Jambon, die vervolgens op de 'startknop' mocht drukken voor de lancering van de digitale encyclopedie. Zo'n 4.000 lemma's

In de kijker

met wetenschappelijk gevalideerde kennis en ruim 2.300 afbeeldingen werden zo online toegankelijk voor het grote publiek. Het evenement werd afgesloten met een door Fien Sabbe gemodereerd panelgesprek. Drie generaties encyclopedisten (Ludo Simons, Bruno De Wever, Aragorn Fuhr-

mann en Sarah Menu) blikten daarin terug op de totstandkoming van de vorige twee papieren edities (1973-1975, 1998) en de nieuwe digitale editie.

Met het online gaan van de *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* werd voor het ADVN een belangrijke kaap gerond, maar gelukkig gaat het niet om een eindpunt. De komende jaren zal het virtuele naslagwerk verder worden uitgebreid en verrijkt. Op de planning staan de integratie van videobeelden en interactieve tijdslijnen, het *up-to-date* houden van teksten, het opleveren van nieuwe lemma's, enz. Op 29 januari was dit alles echter nog even niet aan de orde en kon iedereen met een glas in de hand genieten van de gezamenlijk geleverde prestatie.

[Winne Gobyn]

EEN SELECTIE UIT DE AANWINSTEN (JULI - DECEMBER 2022)

- Collectie spandoeken en affiches.

BE ADVN AC4 ARCHIEF VLAAMSE VOLKSBEWEGING (VVB)

- Dossiers over het beheer, de financiën, de administratie en de activiteiten vnl. over de pedagogische werkgroepen en de uitgave van didactisch materiaal waaronder de lesbrieven en andere publicaties. Met redactiearchief van het tijdschrift *VVL-Ideeën* en een diatheek (1970-2020).

BE ADVN AC7 ARCHIEF VERENIGING VAN VLAAMSE LEERKRACHTEN (VVL)

- Werkingsarchief (1990-2020).

BE ADVN AC204 ARCHIEF HET VLAAMSE KRUIS (1)

- Stukken over de uitwijking van Aleidis Verbruggen naar Ierland met haar ouders Renaat Verbruggen en Ida de Bois ten gevolge van de repressie na WOII. Verder stukken over haar activiteiten binnen Vlaams-nationale verenigingen vnl. Voorpost en het Vlaams Blok/Vlaams Belang, met stukken over haar literair oeuvre (1940-2020).

BE ADVN AC367 ARCHIEF ALEIDIS VERBRUGGEN (2)

- Stukken over Geert Lambert zijn politieke activiteiten binnen de Volksunie (VU) nationaal, arrondissement Oostende-Veurne-Diksmuide en afdeling Oostende. Verder stukken over de Volksunie&ID (VU&ID), Spirit en de Sociaal-Liberale Partij (SLP) (1980-2010).

BE ADVN AC574 ARCHIEF GEERT LAMBERT

- Stukken van Laurens Appeltans als algemeen secretaris van

de Volksunie (VU) vnl. over de verkiezingen en het uiteenvallen van de VU in 2001, met stukken van de VU-provincie Limburg en afdeling Herk-de-Stad (1982-2012).

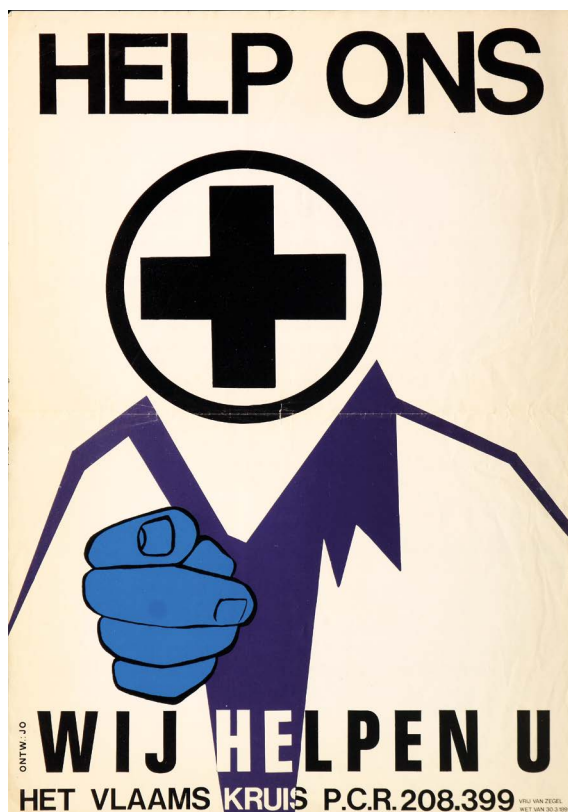
BE ADVN AC587
ARCHIEF LAURENS
APPELTANS

- Briefwisseling, teksten en notities (1988).

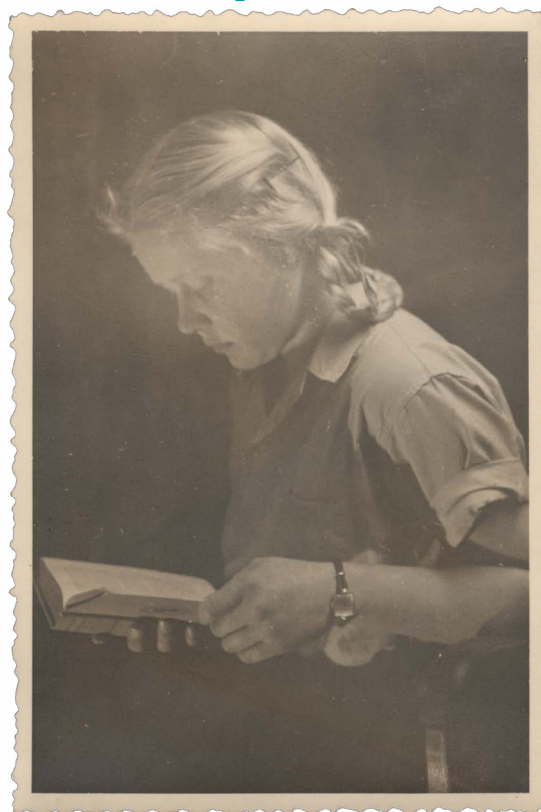
BE ADVN AC670
ARCHIEF ARNOLDUS
SMITS

- Werkingsarchief met stukken over het beheer, de financiën, de activiteiten en de redactie van het tijdschrift *Dietsland Suid-Afrika/ Dietschland Zuid-Afrika*.

1

2

Met briefwisseling vnl. van Arnoldus Smits en Modest Van Assche. Bevat documentatie van het Dietsland Zuid-Afrika Documentatiecentrum (DISAD) (1937-1950).

BE ADVN AC687 ARCHIEF DIETSLAND ZUID-AFRIKA

° Stukken van Virgile Decommer als gemeenteraadslid en schepen voor de Volksunie (VU) in Grembergen en als volksvertegenwoordiger voor de Volksunie (VU) arrondissement Dendermonde (1965-1972).

BE ADVN AC697 ARCHIEF VIRGIL DECOMMER

° Repressiedossier van Theo Belmans en stukken over Winterhulp (1942-1947).

BE ADVN AC935 ARCHIEF THEO EN HUGO BELMANS

° Briefwisseling en teksten van Leo Van Mierlo als algemeen voorzitter van Verbond VOS en voorzitter Verbond VOS afdeling Turnhout (1943-1960).

BE ADVN AC1045 ARCHIEF LEO VAN MIERLO SR.

° Dossiers over de Volksuniejongeren (VUIJO) en de Volksunie (VU) nationaal, provincie Limburg, arrondissement Tongeren-Maaseik en afdeling Riemst. (1981-1993).

BE ADVN AC1093 ARCHIEF JAN PEUMANS

° Kabinetsarchief (2013-2022).

BE ADVN AC1292 ARCHIEF KABINET ANTWERPS SCHEPEN VAN FINANCIËN, MOBILITEIT, TOERISME, MIDDENSTAND EN DECENTRALISATIE (KOEN KENNIS)

° Dossiers over de Volksunie (VU) en de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) provincie Limburg en afdeling Genk; Verbond VOS nationaal en afdeling Limburg; Vlaamse Volksbeweging (VVB) nationaal en de afdelingen Limburg, Limburg werkgroep Voeren, Kempen-Maasland, Lommel, Genk-Bilzen en Hasselt. Met stukken van het Comité Limburgs Offer voor Vlaanderen en het Vlaams Verbond Voor Gepensioneerden (VVVG)/Vlaamse actieve senioren (Vl@s) afdeling Genk (1976-2021).

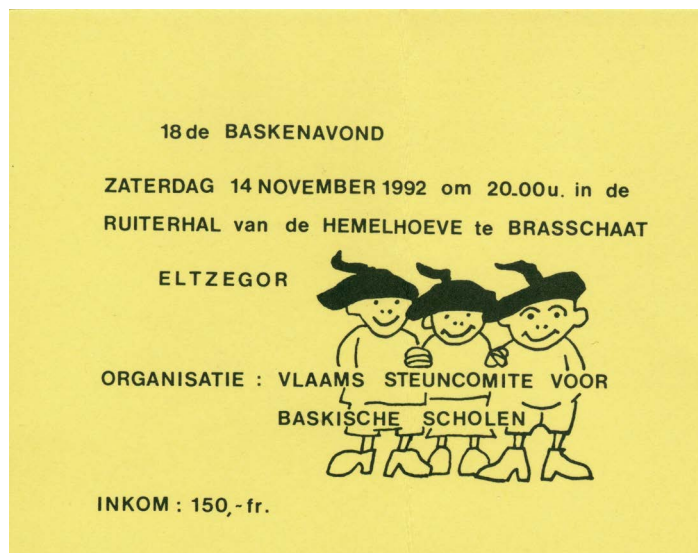
BE ADVN AC1293 ARCHIEF IVO CONINX (3)

° Stukken over de werking van het Vlaams Steun-

comité voor Baskische Schooltjes onder meer over de organisatie van de jaarlijkse Baskenavonden in Vlaanderen en de werkcampen in Baskenland. Met stukken over het Vlaams Huis in Baskenland en de redac-

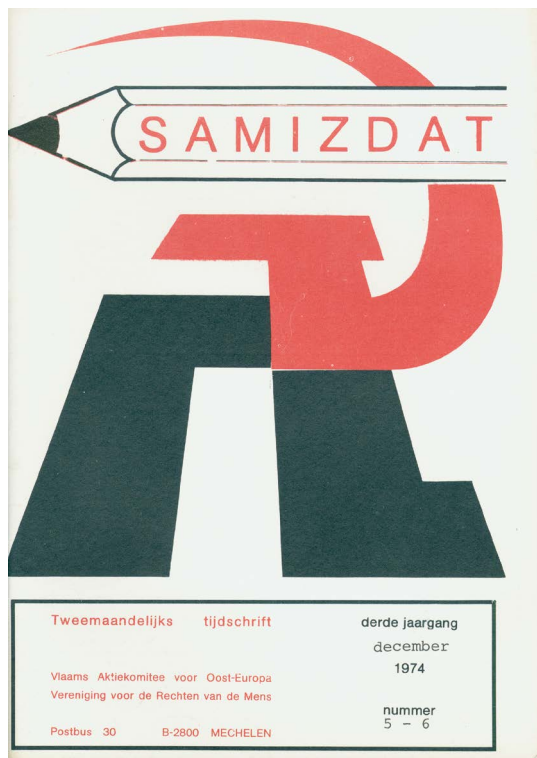
3

4

tie van het tijdschrift *Flik-Bulletin*. Bevat een collectie audiovisuele stukken en tijdschriften (1970-2010).

BE ADVN AC1295 ARCHIEF FLANDRIATIK IKASTOLENZAT (FLIK) (4)

- Boeken en tijdschriften over volkeren en minderheden in het Oostblok (Rusland, Siberië, Oekraïne, Litouwen, ...). Met stukken van het Vlaams Aktiecomitee voor Oost-Europa (VAKOE) en het tijdschrift *Samizdat*.

BE ADVN AC1296 ARCHIEF FERNAND DHONDT (5)

- Werkingsarchief (2010-2021).

BE ADVN AC1299 ARCHIEF VLAAMSE ACTIEVE SENIOREN (VL@S) AFDELING ASSE

- Stukken over het Katholiek Vlaams Hoogstudenten Verbond (KVHV) afdeling Gent en het Vlaams Jeugdcomitee voor de Wereldtentoonstelling (1950-1960).

BE ADVN AC1300 ARCHIEF KAREL VAN DEN BOSSCHE

- Werkingsarchief en audiovisuele stukken waaronder de afdelingsvlag (1922-2022).

BE ADVN AC1301 ARCHIEF VERBOND VAN VLAAMSE OUD-STRIJDERS (VERBOND VOS) AFDELING MALDEGEM

- Stukken over het Verbond der Vlaamse Academiëci (VVA) nationaal en afdeling Brussel, Vlaamse Volksbeweging (VVB) nationaal en afdeling Brussel, Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (OVV), Algemeen-Nederlands Verbond (ANV) en tal van andere Vlaamse organisaties (o.m. Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond (AKVS), Fonds voor Vlaanderen,

Marnixring (MR), Vlaams Komitee voor Brussel (VKB), Vormingsinstituut Wies Moens en Were Di, Verbond van Nederlandse Werkgemeenschappen) (1995-2020).
BE ADVN AC1302 ARCHIEF FRANK JUDO

- Documenten over de Katholieke Jongeren Vredesactie (KJVA) en dossiers over dienstweigeraars tijdens het interbellum. Met stukken over Van Humbeeck's veroordeling wegens collaboratie, zijn repressiedossier en briefwisseling vanuit het interneringskamp met zijn familie. Verder dossiers inzake het beheer van verschillende jeugthuizen in de Kempen en in Limburg waaronder Jeugdhuis 'Joe English' afdeling Winterhulpkolonie 'Krabbelschhof' (1921-1989).

BE ADVN AC1303 ARCHIEF AUGUST VAN HUMBEECK (6)

◦ Foto's over een Vlaamse Militanten Orde (VMO)-betoging in Leuven in 1975.
BE ADVN AC1306 ARCHIEF WIM DALEMANS (7)

◦ Partijarchief. Met stukken van mandataris Erik Lamsens (1964-2000).
BE ADVN AC1307 ARCHIEF VOLKSUNIE (VU) AFDELING ROESELARE

◦ Verslagen van de bestuursvergaderingen en nieuwsbrieven (2013-2022).
BE ADVN AC1308 ARCHIEF VLAAMSE ACTIEVE SENIOREN (VL@S) AFDELING IEPER

◦ Een vlag van VU-Voeren.
BE ADVN AC1310 ARCHIEF VOLKSUNIE (VU) AFDELING VOEREN

◦ Dossiers over het Aktiekomitee Vlaanderen '90 en van de regionale werkgroep Oost-Vlaanderen (1989-1991).

BE ADVN AC1312 ARCHIEF HERMAN DE MULDER

◦ Werkingsdossiers (1992-2016).

BE ADVN AC1323 ARCHIEF FORUM VAN VLAAMSE VROUWENGROEPEN AFDELING KORTRIJK

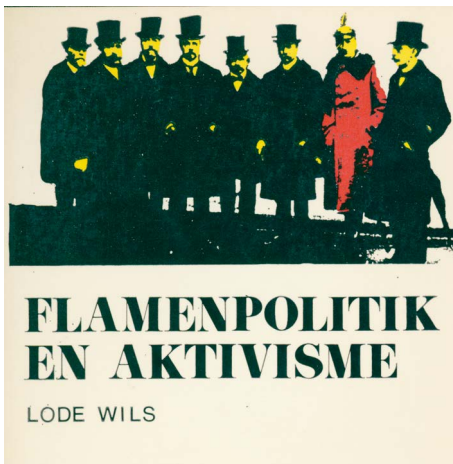
◦ Albums met condoleanceberichten bij het overlijden van Mik Babylon (2006).

BE ADVN AC1324 ARCHIEF MIK BABYLON (8)

[Sommige archieven bevinden zich nog in de verwerkingsfase en zijn niet onmiddellijk raadpleegbaar] [Rita Verelst]

WT | TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE VLAAMSE BEWEGING

Inhoud 2024/1

Bruno De Wever, Lode Wils 95 jaar

BIJDRAGEN

Lieve Gevers & Louis Vos, *Lode Wils: levenslang. Zijn missie en betekenis voor de geschiedschrijving van de Vlaamse beweging*

Lieve Gevers & Louis Vos, *Publicaties Lode Wils vanaf 1994*

Nico Van Campenhout, *Hommage aan Lode Wils*

Frans-Jos Verdoodt, *Een herinnering in drie contexten en drie stappen*

Antoon Vrints, *Bekentenissen van een wilsist: de Eerste Wereldoorlog als 'oerkatastrofe' in de geschiedenis van de Vlaamse beweging*

Kevin Absillis, *Vuile Luc, Rare Marus en een gepluimde rekel. Vriend- en vijandschap in tijden van activisme*

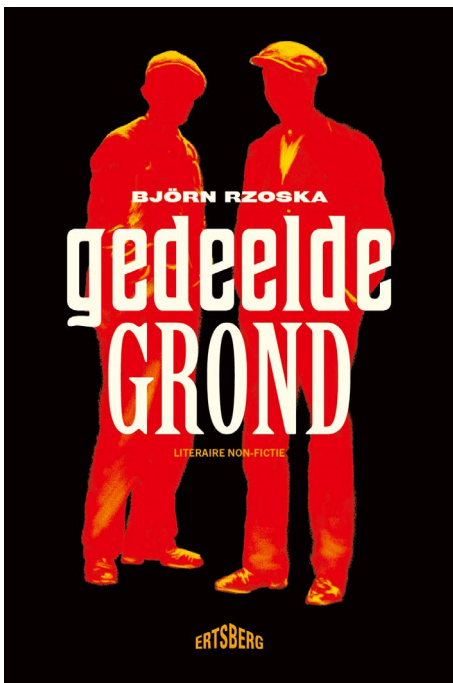
Romain Vanlandschoot, *"L'attitude d'Hugo Verriest n'est pas du tout à fait la trahison, mais elle en a l'air"*

Luc Vandeweyer, *Het activisme. Maurits Van Haegendoren versus Lode Wils*

Louis Vos, *Polemiek rond 'de eierdans van Pieter Geyl' (1975)*

Chantal Kesteloot, *Histoire des nations belges. Retour sur une expérience singulière*

Bruno De Wever, *Vlaamse beweging, sociale beweging?*

BOEKVOORSTELLING: 'GEDEELDE GROND'

Op dinsdagavond 23 april wordt in het ADVN het literaire non-fictie boek van Björn Rzoska voorgesteld: *Gedeelde Grond*. De publicatie die is uitgegeven bij Ertsberg, wordt gelanceerd met een panelgesprek tussen Mechels burgemeester Bart Somers, historicus Bruno De Wever en de auteur Björn Rzoska. Moderator is Flip Feytens. Rzoska is historicus en schreef eerder een boek over het naoorlogse interneringscentrum Lokeren. In *Gedeelde Grond* gaat hij op zoek naar het oorlogsverhaal van zijn beide grootvaders: een Vlaamse oostfrontier en een Poolse vrijheidsstrijder.

Praktische informatie:

Locatie: ADVN

Tijdstip: dinsdag 23 april, 20u

Kostprijs: 5 euro

Inschrijving langs: <https://GedeeldeGrondADVN.eventbrite.be>

Na de voorstelling kan je het boek kopen en laten signeren.

(Meer info: <https://ertsberg.be>)

ERVARINGEN UIT HET 'ZWART-WIT-VERHAAL'

Jos Hakker, de ontwerper van de lekkernij 'Antwerpse Handjes', is van midden februari tot 26 april de symbolische gast van het ADVN. Erfgoed zonder direct raakpunt op zijn minst herdenkend een plaats geven: dat kan. Dat de Joodse bakker tijdens de Tweede Wereldoorlog bovendien in het verzet zat, zal misschien her en der een Vlaamsgezinde wenkbrauw doen fronsen. En toch, het verzet behoort niet alleen tot de 'vaderlandse' geschiedenis, maar ook tot die van de Vlaamse beweging. Verzetslui richtten zich tegen de Duitse bezetter én mensen uit de collaboratie, aan beide zijden van de (latere) taalgrens overigens. Na de Bevrijding in september 1944 volgden dan nog eens de repressie en straatgeweld tegen echte en vermeende collaborateurs. Vlaamsgezind-zijn volstond vaak om valselijk van collaboratie te worden beschuldigd. Pieter Lauwers bijvoorbeeld, een onderwijzer uit Puurs, zag zijn huis geplunderd worden. Eerherstel kwam er pas in 1948. Zijn dochter Renée, die onder het pseudoniem Reninca diepzinnige dichtbundels publiceerde, hield er een levenslang trauma aan over.

Geleden hebben mensen aan beide kanten van het politieke spectrum. Vanuit die ervaring konden sommigen geen enkel onrecht meer aan, van wie het ook mocht uitgaan. Erkend weerstander Maurice Lacante (1923-1979) was zo iemand. Tijdens de oorlog had hij opgesloten gezeten in een Duits werkkamp. Bij zijn terugkeer uit Duitsland was hij zodanig geschokt door de nasleep van het straatgeweld hier dat hij op slag Vlaamsgezind werd. Het bracht hem ertoe zich vanuit een humanistische gedrevenheid te engageren voor amnestie.¹ Het verhaal van het verzet moet nog geschreven worden en misschien zelfs dat van hoe het deze verzetslui na de oorlog verging. Eenvoudig zal het niet zijn, want zoals Herman Van Goethem, historicus en rector van de Universiteit Antwerpen, in een interview zei: 'Verzetsorganisaties hielden uiteraard geen documenten bij, waarin ze opschreven wat ze deden.'²

Het verhaal van de 'afrekening op straat' is dan weer iets anders. De van collaboratie betichte in de leeuwenkooi van de Antwerpse Zoo: dat is een beeld dat de historisch geïnteresseerde op het netvlies gebrand is. Wie diezelfde collaborateur daar opgesloten heeft, is een grote onbekende, maakt deel uit van een massa, een woedende massa. En dat is nu net wat de historicus Antoon Vrints (Universiteit Gent) te weten wil komen, namelijk wie er achter die grote onbekende schuilgaat, en vooral wat zijn of haar beweegredenen

waren. Met zijn boek *De Afrekening* wil hij naar eigen zeggen het geweld begrijpen vanuit het perspectief van de dader, de geweldpleger.³ Hij wil verder kijken dan "de clichés, de onmiddellijke emoties en de politieke strategieën die ons zicht op die gebeurtenissen al te vaak vertroebelen" (p. 15). De onderneming van Vrints past in een tijd die meer oog heeft voor de 'andere kant' van het zwart-wit-verhaal. Gezegd moet worden dat het bij Vrints niet om verzetslui gaat, maar om mensen die het recht in eigen handen namen. Hij heeft het daarbij over 'volkse justitie'. De vraag is of het begrip justitie niet exclusief tot het domein van de overheid behoort? Kan dat begrip zomaar wandelen van de staat naar de straat?

Vrints richt zich niet enkel op wat de bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog betekende voor en met zich meebracht in Antwerpen, maar ook op de periode van de Eerste Wereldoorlog. De vergelijking van de volkswroede in beide periodes brengt patronen, tendensen en verschillen naar boven, zoals met betrekking tot de activisten bijvoorbeeld. Vrints verdiepte zich in vele rapporten, processen-verbaal en dagboeken. Hij staaft met zijn empirisch onderzoek een analyse die tot verder-denken aanzet.

Dirk Rochtus | voorzitter van het ADVN

- (1) Lees meer over 'Verbond van het Vlaams verzet' in 'Herman Todts heeft ons nog altijd veel te vertellen', in: *ADVN-Mededelingen*, nr. 80, 2023, p. 19.
- (2) *De Morgen*, 24 februari 2024.
- (3) A. Vrints, *De afrekening. Geweld tegen collaborateurs in Antwerpen 1918 en 1944-1945*, S.l., 2024.

ADVN

ARCHIEF VOOR NATIONALE BEWEGINGEN